

Euskal Kanta Berriaren Historiaz

Gorka Knörr

Haserak

Edozein mugimenduk, noski, badu bere hasera. Baina zaila izaten da beti nola hasi den zehaztatzea. Guk ikusten dugun errealitatearen barruko baldintzak oso desberdin eta era askotakoak bait dira. Azken finean ere, gitarra lagun duela kantatzen ikusten dugun gizona, egoeraren beste erakusgarri bat gehiago besterik ez da.

Kondaira-datuei begiratuz, gure lehen kantaria, Iparraldetik etorri zitzaigun. Badirudi euskal kantak ere, bere hasera horretan, aintzinako beste mugimendu kulturalen arabera jokatu nahi izan zuela: gogora ditzagun Detxepare, Axular eta beste batzu.

Gure lehen kantaria Michel Labegerie izan zen¹. Zergatik izan zen, hori beste kontu bat da. Beste herri-kanta mugimendu batzutan antzeko zerbait gertatu da. Beti aitzindari bat izan da. Raimon, Stivell eta abar. Eta Raimon, Stivell eta horik «zergatik» hasi ziren beren hizkuntzaz kantatzen galdetzerakoan, ez da erantzun zehatzik jasotzeko modurik izaten. Haseretan, «kantatu» egi-

ten da. Kontzientziaz geroago dator. Eta kantatzen haste horrek, kasu bakoitzean, bere alde edo sahiets partikularrak ditu. Raimonek berak aitortzen zuen, bere herriko irrati batetan lan egiten zuela, eta musika asko entzuten zuela. Musika asko entzuten zuenak ezagutzen ahal zituen, esate baterako, Ipar eta Hego Ameriketako protesta-kanta, edo eta Frantzia gerra bitartean eta gerra ostean sortu eta landu zen literatur kanta. Michel Labegiereren ondotik kantatzen hasi zirenak, musika-mota horietaz kutsatuta zeuden, eta gainera, Kataluniako «Cançó» delakoa hasita zegoen.

Hori esan genezake musik iturburuen aldetik. Gero, noski, bazeuden beste arrazoi batzu. Ez da ahaztu behar, euskal kanta jaiotzen deneko urte horien inguruan, beste gauza batzu jaiotzen direla beste arlo batzutan. Politik mailan, ETArener haserak dira. Kultur mailan, ikastolak... Badirudi urte horietan Euskal Herria, beldurrez jositako lozorrotik esnatzen hasten zaigula.

Luze joko liguke, haserako euskal kantarien hastapenak banan banan aztertzeak. Liburu bat osatzeko² ainako materiala badago horretan. Egia esan, ez dakit zergatik ez den oraindik osatu (honek beste arazo batetara eramango gintuzke, prentsa-arazo larritara, hain zuzen).

* * *

Mikel Laboa, esate baterako, Zaragozan zegoen Midikuntz ikasketak egiten. Hego Ameriketako folklorezale sutsua zen, eta Yupanki eta abarren abestiak kantatzen zituen. Baina euskal ikasleen artean zegoen giroak eraman zuen euskal arlora. Ikasketetako lagun batek utzitako diska batez hasi zen «Bereterretcheren kanthoria» ikasten. Eta «Osasuna»k Zaragozan jokatzeko egun batez, «Hogar Navarro» delakoak antolaturiko jaialdi batetan (Teatro Argénsola-n) kantatu zuen lehendabiziko aldiz Mikel Laboak, 1963.ean.

Modu batera edo bestera, besteak ere hasi ziren. Lurdes Iriondok, gaixorik egonki, etxean ikasten zuen gitarra jotzen, eta Juan Mari Lekuonak euskarara itzultitako kanta batzu zituen bere erreperitorioan: («Noches de Moscú», «Gaztetxo naiz» *No tengo edad*, Gigliola Cinquetti-rena). Egun batez, norbaitek entzun zion, eta Andoaingo ikastolaren aldeko jaialdi batetan parte hartzeko eskatu. Eta horrela hasi zen.

Ez da ahaztu behar Nemesio Etxanizek eduki zuen garrantzia. 1951. urtean *Kanta kantari* kantutegia argitaratu zuen. Oilar goiztarra benetan.

Letek *Garaia* aldizkarian idatzi zuen idazlan batetan, garrantzi handia ematen zion Etxanizen lanari. Beharbada, bere kantu-tegia argitaratu zuenean ez zuen Etxanizek bere kreatibitateak merezi zuen erantzunik jaso, baina horren lana ez zen alferrikakoa gertatu, handik urte batzutara beste batzuk hartu bait zioten segida haren idejari, Euskal Herriko egoerak planteatzen zituen beharrei hobekiago erantzunez.

Hasera nahasi honetan, jende asko hasi zen kantatzen. Fenomeno hau Katalunian ere gertatu zen, eta urteak joan ahala, kantatzen lan egiteko asmo sakonik ez zutenek edo eta balio handirik ez zutenek utzi egingo zuten. (Edo laguntzarik izan ez zutenek ere).

Jende askok, esan dudan bezala, kantatzen zuen haseran. «Contrapuntos», «Argoitia anai-arrebak», «Soroak» eta beste asko eta askok. Edozeinek kantatzen zuen. Honen adibide garbi bat emateko, aipa dezagun «Zintzoak» bikotea. Bikote horretako lagun bat, Athletic futbol taldeko Ortuondo zen. Horrekin dena esanda dagoela uste dut.

Epe nagusiak

Euskal kantagintzaren epe nagusiak zehaztu behar izatekotan, nik bi emango nituzke.

Lehenengoa, gutxi gora behera, «Ez dok amairu» taldearen inguruan jardun ziren kantariak —ez denek— osatuko lukete. Lurdes Iriondo, Maite Idirin, Julen Lekuona, Joxe Angel Irigaray, Estitxu, Mikel Laboa, Benito Lertxundi, Pantxo eta Pello, Etxamendi eta Larralde, Oskarbi, Antxon Valverde, Xabier Lete, Juan Miguel Irigaray, eta abar. Hauek, beste musika tresnagile eta euskal artista batzurekin, osatu zuten euskal kantaren lehen epe nagusi hori, «Ez dok amairu» taldearen inguruan —gehienbat— gertatu zena.

Xabier Letek, (*Deia*, Irailaren 14ean) hiru epe nagusi bereizten ditu. «Oskorri» taldea lehen epe nagusian sartzan du. Ni, berriz, bigarren epe batetan sartzan nau. Ez dut uste, kronologikoki behintzat, onhar dezakedanik. Egia da, 1974. urtean eza-gutarazi nuela neure burua jaialdian gehienbat. Baina nere lehen jaialdia, Gasteizen, 1971. urtean eman nuen («Pertur»ekin batera, bera izan bait zen bi urtez nire gitarrista). Gainera, «Oskorri», talde bezala, geroagoko fenomeno da.

Bigarren epean, jende asko sartuko litzateke: Txomin Ar-

tola, Ibai Rekondo, Oihartzunak, Gontzal Mendibil, Xeberri, Iñaki Eizmendi, Urko, Jon Bergaretxe, Izukaitz Taldea, Lupe, Errobi, Haizea Taldea, Koxka Taldea, Miren Aranburu, Patxi Villanor gasteiztarra, Joseba Etxebarria, Nerea Gaztelurrutia eta azken bi urteotako zerrenda luze bat.

Kantari hauetatik batzuk, harreman dexente handiak izan genituen lehen epe nagusiko kantariekin. Ibai eta ni asko lagundu gintuztela esan beharra dago. Jaialdietara, gehienbat, haiei esker azaldu ginen. «Ez dok amairu»ko kantarien laguntza hori ez dut sekula ahaztu, eta harrez gero beti saiatu naiz kantari berriei laguntzen. Haseran, jaialdiak behar dituzu. Gero, nerbioak uxatu eta estabilizatzen zarenean, ez duzu halako laguntza berezi baten beharrik izaten.

Forma aldetik, ez da, inoiz ere, halako etadura nabarmen bat ikusi, 1976 arte³. Oso berdintsua izan zen, forma aldetik, lehen epeko kantarien lana. Hitzen aldetik, Lete eta Laboa (Arzari esker) ziren progresistenak. Esan nahi dut, hizkuntza adierazpide bezala lantze aldetik. Musika aldetik —ezin uka—, Laboa izan da, eta da, gehien arriskatu duena. Eta besterik aipatzekotan, Valverderen lan fin eta serioa aipatu beharra dago, bai haren beraren kantueta eta bai besteentzako egindako musika-moldakuntzetan.

Ondo begiratuz gero, denek izan dute musika-iturburu bat eta denek izan dute beren musika definitzen duen halako berezitasunen bat. Etxamendi eta Larralde, guztiz herri-folklorean sus-traituak; Maite Idirin, Hego Ameriketako kutsua, eta azken bolada honetan blues antzeko zerbaitegin nahirik; Estitxuren «vakeradak»; Lertxundik nahikoa istudiatuak zituen Donovan eta Dylan, eta azken bi urteotan (eritzi guztiak errespetagarriak badira ere, nik uste dut bere kantagintzaren kaltetan doala) zelta-herrien folklorezale amorratua (ez dut ezer zelta-herrien folkloreaken aurka, eta jakin badakit zeltengandik, besterengandik jaso dugun bezala, halako eragin bat izan dugula, baina ez dut uste bide horretatik bakarrik joan behar dugunik).

Gazteengan sumatu da gehiago, forma aldetik aurrerako pausoak eman nahia. Laboak bere garaian gitarra laguntzak-eta inkorporatu zituen bezala, gazte askok, musika potentziatu nahirik, holako laguntzak bilatu dituzte. Nik gitarra bat, eta gero flauta sartu nuen. Urkok konjunto bikain bat antolatu du (Prentsak, beti bezala, ez du ezta lerrorik ere idatzi, Trinitateko Enparantzan Abuztuaren ondarrean eskaini zuen errezital go-goangarriaz. Zer egingo diogu ba, ohituta gaude). Gontzal Men-

dibilek, behe-gitarra, gitarra eta esku-soinua. Xeberrik, piano elektronikoa, esku-soinua eta perkusioa. Oskorrik, musika alde-tik oraindik eragin handiko gairik lortu ez duen arren, aspaldian erakutsi zuen musika-tresna berriak sartzeko asmoa.

Ez dut alderdi honetatik jarraituko, oso luze joko ligu-ke eta. Ez ahantz, hori bai, Iñaki Eizmendiren musikaren baitan nabarmentzen diren joera modernoak. Eta emakumeen artean, Luperen ahotsa (orain hasten da taxuzko letrak ere kantatzen) eta Miren Aranburuk berriki atera duen lehen L.P.a.

Zera esan beharra dago. Alderdi musikala lantzeko kezka hori, azkenean, euskal musikaren onetan gertatu dela. Kantari gehienak, gutxi ala asko, kutsatu ditu kezka horrek. Gehiago esango nuke: alderdi musikala lantzen ez duen kantariak, baztertua gelditzeko arriskuan ikusiko du bere burua.

Talde-lan eta jaialdi-planteaketa aldetik, ordea, orain arte egindako aldakuntzarik sakonena, «Ez dok amairu»k egindakoa izan zen. Alde batetik, nik uste, Oltra Moltó-ren jokabide gogorrari zor zioten (gobernari honek bi urtetarako isilerazi bait zuen euskal kanta Gipuzkoan; geroago, Bizkaikoak gauza bera egin zuen. Baina, hala ere, ez zuten kanta-mugimendua hil). Halabeharrez isilik egon ziren tarte horretan, talde-lana potentziatu zuten, eta horretatik «Baga, biga, higa» atera zen. Eta ikuskari honek izugarriko garrantzia eduki zuen. Haren eraginez sortu ziren «Zazpiribai» eta «Ortziken», eta Borda eta Sarasolaren lanak («Laboraria» eta beste) «Ez dok amairu»k urratutako bide horretatik doazela uste dut.

«Baga, biga, higa» baino lehenago, jaialdiak beste era batetara planteatzen hasi zen «Ez dok amairu». Gaurko egunean asko hitzegiten den problema da, hain zuzen, jaialdiak aspergarri samar gertatzen direla, ez bait dute forma aldetik batera aldakuntzarik izan.

Zer edo zer egin behar da. Batzuk, errezitalera jo nahi dute. Beste batzuk, ez. Badira, «iraultza» eta «kanta iraultzaile»aren izenean, inolako aldakuntzarik nahi ez dutenak ere. «Ez dok amairu»k, bere garaian, aldakuntza interesgarri batzu sartu zituen. Esate baterako, kantari guztiak agertokira azaldu, bakoitzak aulki bana hartuta, eta bakoitzari txanda tokatzen zitzaionean, altxa eta kantatzera.

Gero, funtzionamendu aldetik (antolatu, propaganda egin, lokalak, prezioak, kobraketak eta abar), «Ez dok amairu»k jarri-

tako kriterioen arabera ibili gara eta gabilitza. Baina kantariok bagenituen arazo gogorrei erantzuteko, halako egitura berri bat behar genuela garbi zegoen. Horrela jaio zen «Agerki». Zorritzarrez, ez du bere lana ondo bete. Alde batetik, jaialdien jesticioak egin behar zituztenek ez dutelako lana behar bezala egin. Eta bestetik, kanpotik ere torpedeatu delako gure proiektu hori (ridikuloa bada ere, «Agerki» EHASKoa zela zabaldu zuten batzuk; eta gainera, Urkok eta Gorka Knörr-ek manejatutako «mafia» bat. Ikusten denez, horik esan dituen hauzitara eramateko moduko akusazioak, baina gure herrian «normal»tzat hartzen dira holako gauzak). Egun hauetan, beste bilera batzu egin ditugu kantari batzuk, eta «Agerki» berriro ere aurrera aterako dugula uste dut.

Bukaera gisa

Gauza arrunt batzu esan ditut. Ez dut halako azterketa sakonik egin. Batetik, denborarik ezagatik eta, bestetik, gauza ez naizelako. Gainera, egoera tristean bizi gara, benetan. Euskal musikaz gehien idatzi dugunok, oker ez banago, kantari batzu izan gara. Hori guztiz anormala da, baina halaxe da. Uste dut badela garaia euskal kantagintzak bere kritika izan dezan. Joanak dira lehengo diktadura denborak. Lehen, euskal kantari bati buruz idazteagatik, egunkari batetik (Donostian) bota egin zuten kazetari bat. Gehiago oraindik. «Garaia»koek eskatu zidaten diska-aipamen eta kritikak egiteko. Eta diska baten kritikan esaten nituen gauza batzurengatik (grabaketa, Donostian egindakoa, txarra iruditzen zitzaidala), bota egin ninduten. Gaurko egunean, ez dut uste horrelakorik gertatuko denik. Eta kritika behar dugu. Ea norbait animatzen den.

Gauza asko ditut buruan, bueltaka. Eta denek merezi dukete azterketa bat. Gure profesionaltasuna; kantatzeko izan ditugun eta ditugun eragozpenak (baina denak aipatuz, ez bait zaizkigu denak frankismo aldetik etorri); kritika, komunikabideak, diskagintza (erraz esaten dute batzuk, kantari batzuk «desertatu» egin dugula, eta grabatzera Madrilera joan garela; baina ahaztu egin zaie nonbait, kantariok ez dugula Euskal Herrian grabatzeko aukerarik izan esatea...).

Gauza asko dira noski. Eta ikaratzen nau idazten hasteak. *Jakin*-ekoek artikulua bat idazteko agindu zidatenean, ni ez nintzela gauza esan nion Xabier Leteri. Eta berak erantzun: «hori

denek esango ziaten». Idatzi beste erremediorik ez zegoen, beraz. Eta txurro hau atera da.

¹ Horren lehen diska, Baionako «Musée Basque» delakoak argitaratu zuen 1961ean.

² Egun hauetan jakin dudanez, laster hasiko da Madrilera irratigizon bat euskal kantari buruz liburu bat idazten.

³ 1975.eko egoera politikoak ere eragin handia izan zuen euskal kantantando en el sur. Recordamos como pioneros, Mikel Laboa y Lourdes Iriondo. Textoak harrez gero, askoz gogor eta direktoagoak dira. Agian errazkeriak ere kantatu dira.

G. K.

HISTORIA DE LA NUEVA CANCIÓN VASCA / HISTOIRE DE LA NOUVELLE CHANSON BASQUE

Siempre es difícil datar los comienzos de un movimiento. Lo mismo sucede en la nueva canción vasca. Hoy día es ya admitido que el comienzo nos vino del norte: Michel Labéguerie con su primer disco en 1961. A veces casualmente, otras veces por afición, muchos otros siguieron cantando en el sur. Recordamos como pioneros, Mikel Laboa y Lourdes Iriondo entre otros.

Hay dos fechas importantes en el movimiento de la nueva canción vasca. El primer movimiento ligado a «Ez dok amairu», a su entorno y a todo el movimiento creado. El segundo es posterior a la ruptura del grupo. A este nuevo período pertenecen unos 20 cantantes actuales. Entre los dos grupos no ha existido una real ruptura, ni temática ni estilísticamente. Lo que sí ha existido son cultivos más especializados y desarrollos de algunas tendencias musicales. Se podría decir, en general, que los jóvenes han arriesgado más, y que han incorporado instrumentos para potenciar la música. En unos y otros es cada vez mayor la urgencia de un cultivo más esmerado del aspecto musical.

La influencia del Ez dok amairu ha sido fundamental en cuanto a la concepción y organización de festivales. El espectáculo «Baga, Biga, Higa» ha sido el prototipo de varios otros: «Zazpiribai», «Ortiziken», «Laboraria», etc.

Il n'est pas aisé de dater les débuts d'un mouvement. Il en est de même avec la chanson basque moderne. Mais il est admis aujourd'hui que le départ était donné au nord: Michel Labéguerie avec son premier disque en 1961. Parfois par hasard, parfois par goût, plusieurs autres continuèrent la même voie. Parmi les pionniers on trouve des noms très connus comme Mikel Laboa, Lourdes Iriondo.

Dans ce mouvement de la nouvelle chanson il y a deux dates importantes. La première, est étroitement liée à *Ez dok amairu* et au mouvement

créé par ce groupe. La deuxième, est postérieure à l'éclatement du groupe. Parmi ces derniers on compte une vingtaine de chanteurs actuels. Il n'y a pas eu une vraie rupture entre les deux groupes, ni du point de vue thématique ni du point de vue stylistique. Les divergences sont davantage dues aux différents goûts et au développement de tendances musicales. Aussi pourrait-on dire, en général, que les jeunes ont pris davantage des risques et qu'ils ont incorporé des instruments pour pousser plus à fond la musique. Tous, les premiers et les seconds, orientent actuellement leurs efforts dans le sens de soigner mieux la partie musicale de la chanson.

L'influence du phénomène **Ez dok amairu** a été fondamentale en ce qui concerne la conception et organisation des festivals. Par exemple, le spectacle «Baga, Biga, Higa» a été le prototype pour plusieurs autres: Zazpiribai, Ortziken, Laboraria, etc.